

Підвищення соціальних стандартів у контексті забезпечення національної безпеки держави у соціальній сфері

У процесі визначення соціальної безпеки як стану розвитку держави, при якому вона здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, важливого значення набуває питання підвищення соціальних стандартів.

Якість життя населення залежить від політики оплати праці в країні. Збільшення розриву між ціною праці та її вартістю негативно впливає на якість робочої сили і призводить до зниження життєвого рівня населення країни. Крім цього, рівень продуктивності праці в економіці України не дає можливості гарантувати працюючим заробітну плату, не нижчу вартості мінімального споживчого бюджету, навіть середня заробітна плата відстає від цієї величини.

Незадовільний стан у сфері оплати праці пов'язаний з низьким рівнем заробітної плати у структурі грошових доходів населення порівняно з індустріально розвинутими країнами; не контрольованістю процесів у ціноутворенні; відсутністю ефективних механізмів підвищення реальних доходів.

Незважаючи на зростання ВВП, розміру середньої заробітної плати та мінімальної заробітної плати протягом останніх років, спостерігається значна розбалансованість темпів приросту продуктивності праці й виробництва, що потребує перегляду політики регулювання оплати праці та розроблення основ обґрунтованого збільшення витрат на оплату праці в Україні.

У механізмі державного регулювання заробітної плати вихідною базою є встановлення її мінімального розміру, який би забезпечував особам, котрі працюють, необхідний соціальний захист щодо мінімально допустимих рівнів заробітної плати. Мінімальна заробітна плата є державною соціальною

гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності та господарювання, розмір якої визначається з урахуванням: вартісної величини мінімального споживчого бюджету з поступовим зближенням рівнів цих показників у міру стабілізації й розвитку економіки країни; загального рівня середньої заробітної плати; продуктивності праці, рівня зайнятості та інших економічних умов. Відповідно до Закону України «Про оплату праці» мінімальна зарплата встановлюється у розмірі, не нижчому прожиткового мінімуму для працездатних осіб, не нижчому за вартісну величину межі малозабезпеченості з розрахунку на працездатну особу.

Одним із напрямів підвищення якості життя населення України у контексті забезпечення соціальної безпеки є пошук нових підходів до організації заробітної плати в суспільстві. Одним із показників при оцінюванні рівня життя населення залишається прожитковий мінімум, який є державним нормативом, що використовується при загальному оцінюванні рівня життя в Україні; для встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги при втраті працездатності; для визначення права на призначення соціальної допомоги; для визначення державних соціальних гарантій та стандартів обслуговування; формування Державного бюджету України та місцевих бюджетів, основою розрахунку якого є мінімальний розмір споживчого кошика.

Найбільш дорогий споживчий кошик станом на кінець 2012 р. був в Одеській області (455,3 гривні), Києві (448,95 гривні) та Донецьку (438,53 гривні). Найнижчу вартість продуктів, які входять до споживчого кошика, зафіксовано у Волинській (379 гривень), Херсонській (близько 400 гривень) і Дніпропетровській (403,19 гривні) областях. За останні роки відбулося зростання прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць з 894 грн. станом на 01.01.2011 до 1110 грн. станом на 01.01.2013.

В Україні прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу й диференційовано, залежно від вікового

критерію або ж від соціальної та демографічної групи осіб, що обумовлено особливостями потреб людського організму залежно від віку й фізичних можливостей.

Відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум, який щорічно встановлюється Кабінетом Міністрів після проведення науково-громадської експертизи сформованих набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів і набору послуг та затверджується Верховною Радою. На основі прожиткового мінімуму повинні визначатися державні соціальні гарантії та стандарт у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України, як правило, один раз на рік при затвердженні Державного бюджету України з урахуванням пропозицій, вироблених шляхом переговорів, представників професійних спілок, власників або уповноважених ними органів, які об'єдналися для ведення колективних переговорів і укладення генеральної угоди. Закон передбачає також необхідність перегляду мінімальної зарплати залежно від зростання індексу цін на споживчі товари й тарифів на послуги за угодою сторін колективних переговорів. Таким чином, розмір мінімальної заробітної плати може бути підвищений на договірному рівні.

Для досягнення економічних умов зростання рівня життя населення соціальні стандарти повинні бути встановлені з урахуванням основних положень соціальної концепції заробітної плати, стандартів ЄС та МОП (табл. 1).

Одним з індикаторів соціальної безпеки є відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму, порогове значення якого не повинне бути більшим трьох разів.

Таблиця 1

Орієнтири зростання державних стандартів з орієнтацією їх на стандарти ЄС та МОП

Показники	Орієнтир зміни
Співвідношення МЗП до ЗП середньої	не нижче 50%
Співвідношення МЗП з ПМ	2 – 2,5 рази
Середня ЗП до ПМ	5 – 6 разів

Виконаний аналіз індикатора виявив не лише зростання його значення, але й значну диференціацію у розрізі регіонів України (табл. 2).

Таблиця 2

Відношення середньої заробітної плати по регіонах до прожиткового мінімуму, разів (2002 – 2011 рр.)

Регіон	Відношення середньої заробітної плати по регіонах до прожиткового мінімуму, разів (2002 – 2011 рр.)									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
УКРАЇНА	1,10	1,35	1,63	1,91	2,21	2,54	2,89	2,71	2,56	2,76
Автономна Республіка Крим	1,05	1,27	1,50	1,73	2,02	2,29	2,57	2,44	2,28	2,41
Вінницький	0,77	0,98	1,20	1,41	1,68	1,93	2,24	2,16	2,04	2,18
Волинський	0,74	0,93	1,14	1,40	1,64	1,90	2,20	2,04	1,93	2,09
Дніпропетровський	1,28	1,54	1,84	2,16	2,41	2,73	3,00	2,80	2,71	2,93
Донецький	1,32	1,61	1,97	2,27	2,55	2,89	3,22	3,02	2,91	3,21
Житомирський	0,78	0,98	1,20	1,42	1,68	1,94	2,24	2,13	2,04	2,17
Закарпатський	0,86	1,11	1,32	1,57	1,84	2,05	2,32	2,23	2,11	2,17
Запорізький	1,30	1,58	1,85	2,03	2,31	2,62	2,89	2,63	2,50	2,74
Івано-Франківський	0,93	1,18	1,41	1,70	1,96	2,22	2,46	2,32	2,20	2,32
Київський	1,11	1,37	1,63	1,92	2,24	2,56	2,96	2,83	2,62	2,90
Кіровоградський	0,82	1,03	1,26	1,48	1,74	1,98	2,28	2,19	2,07	2,22
Луганський	1,15	1,39	1,65	1,90	2,17	2,49	2,83	2,67	2,60	2,88
Львівський	0,99	1,23	1,44	1,69	1,96	2,22	2,51	2,38	2,22	2,35
Миколаївський	1,16	1,37	1,56	1,76	2,02	2,26	2,59	2,58	2,43	2,57
Одеський	1,11	1,33	1,56	1,82	2,05	2,30	2,61	2,55	2,34	2,50
Полтавський	1,04	1,28	1,55	1,79	2,04	2,34	2,65	2,47	2,40	2,60
Рівненський	0,91	1,14	1,40	1,62	1,88	2,13	2,43	2,30	2,24	2,32
Сумський	0,90	1,11	1,31	1,57	1,82	2,06	2,35	2,27	2,13	2,28
Тернопільський	0,69	0,89	1,07	1,31	1,54	1,77	2,10	2,01	1,90	1,96

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Харківський	1,08	1,33	1,57	1,79	2,06	2,35	2,68	2,57	2,35	2,53
Херсонський	0,85	1,04	1,25	1,48	1,69	1,91	2,20	2,11	1,98	2,07
Хмельницький	0,75	0,94	1,16	1,38	1,68	1,96	2,28	2,17	2,04	2,18
Черкаський	0,81	1,02	1,28	1,52	1,79	2,04	2,33	2,19	2,10	2,26
Чернівецький	0,79	1,01	1,22	1,47	1,74	1,98	2,24	2,17	2,03	2,08
Чернігівський	0,81	1,00	1,21	1,42	1,67	1,91	2,19	2,09	1,96	2,07

Незважаючи на те, що зазначений індикатор знаходиться у безпечній зоні відповідно до Методики розрахунку рівня економічної безпеки, правомірно зазначити невідповідність його стандартам ЄС, згідно з якими він має становити 5 – 6 разів.

Найбільше значення показника відношення мінімальної заробітної плати до прожиткового мінімуму спостерігалось 2009 року – 1,06, відповідно до стандартів ЄС і МОП повинне бути не меншим 2 – 2,5 рази.

Таким чином, здійснений аналіз основних соціальних стандартів в Україні виявив постійне їх зростання та одночасне відставання від стандартів провідних європейських країн, що зумовлює необхідність регулярного коригування їх розмірів з урахуванням змін у динаміці цін і загальних доходів працівників з метою забезпечення соціальної безпеки.

Література:

1. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України, наказ від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.4251.0>
2. Завора, Т.М. Аналіз та оцінка індикаторів стану соціальної безпеки України / Т.М. Завора, О.В. Чепурний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1365>